

«Μετάφραση και Διερμηνεία: Κειμενογλωσσολογικές διαστάσεις της θεωρίας και της διδακτικής της Διερμηνείας», στο Γλώσσης Χάριν, αφιερωματικός τόμος στον καθηγητή Γεώργιο Μπαμπινιώτη, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2008, σσ. 445 - 463.

Ελένη Σελλά - Μάζη

Abstract

This paper investigates Interpreting under the light of Text linguistics and textual factors with regard to the theory as well as the praxis of interpreting, aiming at making the best possible use of its findings in teaching interpreting. Based on studies articulated around Translation and purporting that the process of Interpreting differs greatly from Translation, this paper compares oral to written speech –i.e. interpreting to translation– as well as simultaneous and consecutive interpreting to translation investigating throughout the role played by textual factors, namely cohesion and coherence, in the successful or not completion of the praxis of interpreting.

To better serve our purpose, we shall look into various studies during the last fifteen years that combine the factors of textuality with interpretation theory. Our focus is on studying the way the researchers of the praxis of interpreting deal with the findings of Text linguistics. Moreover, this paper takes into account certain approaches that refer to issues of textuality only indirectly, in order to elaborate exhaustively all possible, even untold, utilisation of the findings of Text linguistics in Interpreting. Our effort aims at outlining the possibilities to apply Text linguistics to Interpreting and at suggesting reasons for the researchers' indifference or negative stance towards the approach in question.

1. Η έρευνα σχετικά με τους Κειμενικούς παράγοντες και τη Διερμηνεία

Κατωτέρω θα διατρέξουμε τις μελέτες που συζευγνούν παράγοντες κειμενικότητας με διερμηνευτική πράξη, με σκοπό να εντοπίσουμε τη συμβολή της κειμενογλωσσολογικής προσέγγισης τόσο στη θεωρία όσο και τη διδακτική της

Διερμηνείας. Μέλημά μας, η εξέταση του τρόπου με τον οποίο αντιμετωπίζουν οι ερευνητές της διερμηνευτικής διαδικασίας τα πορίσματα της κειμενογλωσσολογίας από το 1990 οπότε πρωτοδημοσιεύεται σχετική μελέτη από την Bühler μέχρι σήμερα, και συγκεκριμένα μέχρι το 2005, οπότε το περιοδικό META, στον 50^ο τεύχος του, αριθμ. 2, Απρίλιος 2005, περιλαμβάνει ειδικό αφιέρωμα στη διερμηνεία με τίτλο «Processus et cheminements en traduction et interprétation». Στην εξέτασή μας συγκαταλέγουμε και τις προσεγγίσεις εκείνες οι οποίες εμμέσως αναφέρονται σε θέματα κειμενικότητας, και τούτο προκειμένου να εξαντλήσουμε κάθε πιθανή, έστω και μη ομολογούμενη, αξιοποίηση των πορισμάτων της κειμενογλωσσολογίας στη διερμηνεία, προσπαθώντας αφενός μεν να περιχαρακώσουμε τις δυνατότητες εφαρμογής της κειμενογλωσσολογικής προσέγγισης στη διερμηνεία και αφετέρου να ερμηνεύσουμε την αδιάφορη έως αρνητική στάση των ερευνητών έναντι της εν λόγω προσέγγισης.

Παρότι από τα μέσα της δεκαετίας του '80 και εξής¹ δόθηκε μεγάλη βαρύτητα στη συνάρτηση διερμηνείας και προφορικού λόγου (ως «discourse/discourse»), οι «δυτικές» (με πρωτοπόρο τη Θεωρία του Νοήματος των Seleskovitch και Lederer, 1^η εκδ.1984/1986) αντιμετωπίζουν τον προφορικό λόγο ως αντίποδα του γραπτού,² προσδίδοντας «θετικό πρόσημο» στον προφορικό λόγο ως κατάλληλο προς απολεξικοποίηση και «αρνητικό» στον γραπτό ως επιρρεπή στη μετακωδικοποίηση.³

Η Bühler (1988 κ.ε.) συσχετίζει, για πρώτη φορά, κατά τη γνώμη μας, το σύνολο των παραγόντων κειμενικότητας με τη διερμηνευτική διαδικασία, αφενός

¹ Πρώτη η Seleskovitch (1968 κ.ε.), βασιζόμενη στην εξαιρετική εμπειρία της ως διερμηνέας συνεδρίων, προτείνει μια (δι)ερμηνευτικού τύπου θεωρητική προσέγγιση της διερμηνείας, τη Θεωρία του Νοήματος (la théorie du Sens), η οποία αντιδιαστέλλεται επιμόνως από τις τότε προσεγγίσεις της μετάφρασης τις βασιζόμενες στη συγκριτική μελέτη των γλωσσών (discours έναντι langue).

² Η C. Wadensjö (1998) *Interpreting as Interaction*, Longman, London, παρέχει μια συνοπτική αναδρομή στις ερευνητικές τάσεις της Θεωρίας της Διερμηνείας από τη δεκαετία του '80 και εξής αποδεικνύοντας ότι και η Διερμηνεία, όπως και η Μετάφραση, απαιτούν διεπιστημονική θεώρηση (ibid: 32-33). Σύμφωνα με τη συγγραφέα, η θεωρία του Νοήματος είναι μια «μονοδιάστατη» θεώρηση της διερμηνείας δεδομένου ότι αντικατοπτρίζει τις απαιτήσεις, τις αρχές και τη στρατηγική αποκλειστικά και μόνον της διερμηνείας συνεδρίων, και όχι όλων των ειδών διερμηνείας, όπως, λ.χ., της επάλληλης. Στην εν λόγω θεωρία οι «ομιλητές» είναι εξειδικευμένοι επιστήμονες συνήθως, που εκφωνούν λόγους σε γραπτή επεξεργασμένη μορφή, οι, δε, «ακροατές» άνθρωποι με κοινά ενδιαφέροντα και γνώσεις οι οποίοι έχουν τη θέληση να κατανοήσουν αλλήλους, στον ανώτερο δυνατό βαθμό. Τα δεδομένα, όμως, αυτά δεν ισχύουν για άλλες μορφές διερμηνείας, όπως αυτής των δικαστηρίων ή των νοσοκομείων ή άλλων υβριδικών μορφών επικοινωνίας, όπου ο διερμηνέας λειτουργεί τόσο σε διαδραστικό όσο και κοινωνιογλωσσολογικό επίπεδο, επίπεδα τα οποία φέρουν στο φως διαπολιτισμικά ζητήματα σχετικά με τις εκάστοτε επικοινωνιακές συνθήκες οι οποίες, με τη σειρά τους, ποικίλλουν ανάλογα με την επαγγελματική, γλωσσική, εθνική ή άλλη κοινότητα στην οποία ανήκουν οι εμπλεκόμενοι συνομιλητές (Wadensjö, 1998: xv).

³ Έτσι εξηγείται και η τάση των θεωρητικών της Θεωρίας του Νοήματος να παρεμβαίνουν στην προσέγγιση της Μετάφρασης με όρους διερμηνευτικούς.

εξετάζοντας σε αντιπαράθεση προφορικό με γραπτό λόγο⁴, και αφετέρου, περιχαράκωνοντας τα όρια της προφορικότητας δίνοντάς της ταυτόχρονα την απαραίτητη θεωρητική υπόσταση ούτως ώστε να είναι εφικτή, πάνω στον ίδιο άξονα, η περαιτέρω ενδελεχής εξέταση της διαδικασίας της διερμηνείας. Κατά, δε, τον Pöchhacker, 2005, 685, ήδη από τη δεκαετία του '80 κ. η κειμενογλωσσολογική προσέγγιση των Dressler και de Beaugrande, και συγκεκριμένα οι έννοιες *συνοχή*, *συνεκτικότητα* και *διακειμενικότητα*, επηρέασαν την έρευνα σχετικά με τη φύση της διερμηνευτικής διαδικασίας (interpreting process), χωρίς, όμως, δεσμευτικά μέχρι στιγμής αποτελέσματα. Η έννοια, πάντως, του κειμένου ως «επικοινωνιακού γεγονότος» (discourse) έδρασε θετικά προς την εξέταση της διερμηνείας ως επικοινωνιακής διαδικασίας. Απόδειξη αυτού, οι Hatim και Mason οι οποίοι, μερικά χρόνια αργότερα (1997), πραγματεύονται σε βάθος τη σχέση συγκεκριμένων κειμενικών παραγόντων και διερμηνευτικής διαδικασίας, πράξης και διδακτικής (αφού, προηγουμένως (1990, 1997) εφαρμόσουν τα πορίσματα της κειμενογλωσσολογικής ανάλυσης στα μεταφραστικά πράγματα).

Δεν συμβαίνει, όμως, το ίδιο και στις γνωσιακού τύπου προσεγγίσεις της διερμηνευτικής διαδικασίας, όπως του Gile (2005: 716), ο οποίος, μεταξύ των διεπιστημονικών προσεγγίσεων συγκαταλέγει την πραγματολογία, όχι, όμως, και την κειμενογλωσσολογία/ανάλυση συνομιλίας. Επιπλέον, στις μελέτες του Gile (1995, 2005), και κυρίως στην περιγραφή των τακτικών κατανόησης ενός κειμένου, αναφέρονται μεν, ζητήματα απορρέοντα από την ανάλυση συνομιλίας, όπως ζητήματα διαδοχικότητας του λόγου και περικειμένου (context, με την ευρεία έννοια του όρου ως συνδυασμού καταστασιακού περιβάλλοντος και γνωστικού περικειμένου),⁵ χωρίς, όμως, να αναφέρεται ο συγγραφέας ρητώς σε αυτήν την προσέγγιση και χωρίς να αξιοποιεί τα πορίσματά της. Μάλιστα, φαίνεται ότι η βάση περικειμενικής ανάλυσης (context, από στενά κειμενική άποψη -συμφραζόμενα-) προσέγγιση του προς διερμηνεία κειμένου θεωρείται ότι μάλλον παρακωλύει τη διερμηνευτική διαδικασία παρά την διευκολύνει., και τούτο διότι αναμένοντας ο διερμηνέας το επόμενο φραστικό περιβάλλον ώστε να διαμορφώσει νόημα σε σχέση με τα προηγούμενα κινδυνεύει να «υπερφορτίσει» τη βραχυπρόθεσμη μνήμη του και

⁴ Όσον αφορά τη συσχέτιση Ανάλυσης του λόγου (Discourse Analysis) και Μετάφρασης (υπό την έννοια της Linguistique de la Parole και όχι υπό της Κειμενογλωσσολογίας των Beaugrande και Dressler), πρώτος, κατά τη γνώμη μας, ασχολείται ο Wilss αφιερώνοντας ειδικό κεφάλαιο (1982: 112 - 133).

⁵ Για τα διαφορετικά περιεχόμενα του όρου «περικείμενο» βλ. Γεωργακοπούλου, Α. και Γούτσος, Δ., 1999, *Κείμενο και Επικοινωνία*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σελ. 57 κ.ε.

να καταλήξει σε αποτυχημένη διερμηνεία.⁶ Μόνον στην περίπτωση που οι δύο εμπλεκόμενες γλώσσες δίστανται κατά πολύ τυπολογικώς και κινδυνεύει, ως εκ τούτου, ο διερμηνέας να μην προλάβει το επερχόμενο μήνυμα, αναγνωρίζει ο Gile (1995: 196) τη χρησιμότητα της νοηματικής κατάτμησης του λόγου - με τη βοήθεια δεικτών συνοχής και συνεκτικότητας-, η οποία θα τον βοηθήσει, ως τακτική πρόληψης, να επαναδιατυπώσει το νόημα στηριζόμενος στη λογική συνέχεια και συνέπεια της διασύνδεσης των ιδεών του κειμένου. Επίσης, στη φάση της επαναδιατύπωσης κατά τη διαδοχική διερμηνεία ο Gile (1995: 205) θεωρεί ότι θα μπορούσε ο διερμηνέας να βοηθηθεί από τη σημείωση των δεικτών λογικής διασύνδεσης των ιδεών (logical links), αν και ακόμη και αυτή καθαυτή τη λήψη σημειώσεων θεωρείται επίφοβη, στην περίπτωση που ο διερμηνέας αφοσιώνεται περισσότερο στο τι θα συγκρατήσει στις σημειώσεις του από το τι προσλαμβάνει και κατανοεί. Ενδιαφέρον, τέλος, έχει η άποψη του Gile για τις σχέσεις Διερμηνείας και Μετάφρασης, δεδομένου ότι θεωρεί πως όλες οι τακτικές που χρησιμοποιεί ο διερμηνέας, και κυρίως η τακτική της αναδόμησης των πληροφοριών του κειμένου με τη βοήθεια του περικειμένου, εφαρμόζονται και στη μετάφραση με τη διαφορά ότι στη διερμηνεία παρεμβάλλεται η χρονική πίεση η οποία έχει επιπτώσεις στην ικανότητα επεξεργασίας του διερμηνέα.⁷

Επιστρέφοντας στην Bühler (1990), διαπιστώνουμε ότι η εφαρμογή των παραγόντων οι οποίοι καθορίζουν την κειμενικότητα ενός κειμένου μπορούν κάλλιστα να δια φωτίσουν τον τρόπο με τον οποίο επεξεργάζεται το κείμενό του ένας διερμηνέας, καθώς και ότι η ανάλυση διερμηνευμάτων (επαγγελματιών εκπαιδευόμενων διερμηνέων) με σημείο αναφοράς τους κειμενικούς παράγοντες θα μπορούσε να συνδράμει στην εκπαίδευση των διερμηνέων.

Η πυκνότητα στην παρουσίαση της πληροφορίας συνιστά την οφθαλμοφανέστερη διαφορά μεταξύ γραπτού και προφορικού λόγου, και ως, εκ τούτου, μεταξύ μετάφρασης και διερμηνείας, αντιστοίχως. Αυτή ακριβώς η πυκνότητα στην πληροφόρηση μας οδηγεί στην έννοια της **πληροφορητικότητας** (informativity), έναν από τους επτά παράγοντες κειμενικότητας των de Beaugrande

⁶ “Reconstruction from the context can therefore not be considered a high-priority tactic”, Gile, 1995, 192.

⁷ Να σημειώσουμε, εδώ, με τη σειρά μας, ότι ο Gile (1995: 207), σε αντιδιαστολή με τη θεωρία του Νοήματος, και παρά την επιχειρούμενη στο έργο του ταύτιση τακτικών μετάφρασης και διερμηνείας, επιστράτη την προσοχή μας στην παιδαγωγική χρησιμότητα όλων αυτών των τακτικών που αποβλέπουν στη διαμόρφωση ενός «αποτελεσματικού» διερμηνέα, οι οποίες, όμως, εάν διδαχθούν από νωρίς στους εκπαιδευόμενους μεταφραστές μπορεί να τους εγκλωβίσουν στο νόμο της Ήσσοнос Προσπαθείας.

και Dressler, ο οποίος φαίνεται να έχει μεγάλη βαρύτητα στην πρόσληψη των προς διερμηνεία κειμένων, γι' αυτό και προτάσσεται από την Bühler. Η πληροφορητικότητα, ποιοτικός δείκτης της δόμησης του κειμένου, εξετάζει το βαθμό που τα κειμενικά στοιχεία είναι αναμενόμενα ή όχι, γνωστά ή άγνωστα (Beaugrande και Dressler, 1981: 8-9).

Δεδομένου ότι τα υψηλής πληροφορητικότητας κείμενα, πλούσια σε μη αναμενόμενα στοιχεία, είναι και περισσότερο απαιτητικά, θα πρέπει ο ομιλητής να είναι προσεκτικός ώστε να μην εξαντλείται η αναλυτική ικανότητα του δέκτη/διερμηνέα, πράγμα που συμβαίνει με τα κείμενα τα οποία είναι γραπτώς προετοιμασμένα και αναγιγνώσκονται με καταπληκτική ταχύτητα στη συνεδριακή αίθουσα, με αποτέλεσμα να διαταράσσεται η επικοινωνία, στη συγκεκριμένη περίπτωση, μεταξύ διερμηνέα και ομιλητή. Η πληροφορητικότητα, ως παράγοντας κειμενικότητας, αφορά, ως εκ τούτου, και τον διερμηνέα ο οποίος πρέπει, ως αποδέκτης κειμένων, να είναι προετοιμασμένος και εξοικειωμένος με τη θεματολογία του συνεδρίου και τη σχετική ορολογία ώστε να είναι σε θέση να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις αυτής.⁸

Επιπλέον, τα κείμενα των συνεδρίων διαφέρουν μεταξύ τους -αντιμετωπίζει κανείς ποικιλία κειμένων, από απροετοίμαστα, αυθόρμητα, προφορικά κείμενα έως γραπτά, επεξεργασμένα, προς ανάγνωση κείμενα. Συνεπάγεται, ως εκ τούτου, ότι ο διερμηνέας οφείλει να μεταπηδά από τον έναν τρόπο δόμησης κειμένου στον άλλον, και εκεί, κυρίως, δημιουργούνται τα μεγαλύτερα προβλήματα, διότι αναγκάζεται, λόγω της προφορικής φύσης της δραστηριότητάς του, να έλθει σε ρήξη με τις δομές του πρωτοτύπου, όταν αυτό χαρακτηρίζεται από στοιχεία του γραπτού, επεξεργασμένου λόγου. Προκειμένου να υπερπηδηθούν τα εμπόδια αυτά ο διερμηνέας αναπτύσσει διάφορες στρατηγικές “αποσύνθεσης” του κειμένου, όπως η

⁸ Εξαιρετικά σημαντική είναι η συμβολή της «ανατολικής» σχολής διερμηνευτικής προσέγγισης (που αναπτύχθηκε στην πρώην Σοβιετική Ένωση), με εκπρόσωπο τον Chernov (1973, 1985) καθώς και της Kirchhoff (1976) από το πανεπιστήμιο της Χαϊδελβέργης (Stenzl 1989: 25). Η εν λόγω προσέγγιση συνδυάζει, κατά την Stenzl (1989) πορίσματα της ψυχολογισσολογίας και της θεωρίας κατανόησης και παραγωγής κειμένων των Kintsch και van Dijk (1978 στο Stenzl 1989) και βασίζεται στην προϋποτιθέμενη για την κατανόηση ενός κειμένου ενεργό συμμετοχή του αποδέκτη αυτού. Βασίζόμενοι στο γεγονός, λοιπόν, ότι ο διερμηνέας λειτουργεί πρωτίστως ως αποδέκτης του κειμένου του ομιλητή του, ανέπτυξαν ο μιν Chernov την αρχή της «υποκειμενικής περισσολογίας» πληροφόρησης ενός κειμένου (subjective redundancy) δίνοντας βαρύτητα στην έννοια της προβλεψιμότητας (prediction) και της πρόληψης (anticipation) του προς διερμηνεία μηνύματος, η δε Kirchhoff την αρχή του «υποκειμενικού πληροφοριακού περιεχομένου» ενός κειμένου (subjective information content), έννοιες οι οποίες παραπέμπουν σαφώς στο σημερινή έννοια της «πληροφορητικότητας».

παράφραση, η περίληψη, η απαλοιφή, η προσθήκη, συντακτική απλοποίηση (Ine Mary Van Dam, 1989: 171, Taylor, 1989: 181, Riccardi, 2005: 765), πράγμα που σημαίνει ότι το διερμηνεύμα διαφέρει κατά πολύ, ως προς τον τρόπο δόμησής του, από το γραπτό πρωτότυπο.⁹

Γενικότερα, όμως, κάτι το οποίο, σημείωσε ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '90 η Bühler (1990: 538) και το οποίο σχετίζεται και με τον τρόπο δόμησης των κειμένων είναι η απουσία τυπολογικής συγκέντρωσης και ταξινόμησης των κειμένων με τα οποία συνήθως ασχολείται ο διερμηνέας συνεδρίων. Μία τέτοια μελέτη θα κατέληγε στην τυπολογία των προς διερμηνεία κειμένων, πράγμα που θα έδινε περιεχόμενο στον παράγοντα *διακειμενικότητα* (intertextuality), βάσει της οποίας ο δέκτης είναι σε θέση να προσλάβει κείμενα για την κατανόηση των οποίων χρησιμοποιεί την ήδη κατακτημένη γνώση συναφών κειμένων (Beaugrande και Dressler, 1981: 10). Παρά την ανωτέρω σημειωθείσα έλλειψη, η οποία δεν έχει, σύμφωνα με όσα γνωρίζω, ακόμη πληρωθεί, οι Hatim και Mason (1997: 40) αναφέρονται εκτενώς στον παράγοντα διακειμενικότητα, θεωρώντας τα κείμενα ως σημεία (Signs) και τα διαφορετικά είδη και γένη κειμένων ως διαφορετικούς τρόπους σημείωσης της πραγματικότητας. Σημειωτέον ότι τα συμπεράσματα τα οποία εξαγάγουμε βάσει της διακειμενικότητας βασίζονται τόσο στα κοινωνικοπολιτιστικά δεδομένα μιας συγκεκριμένης γλωσσικής κοινότητας όσο και στις κοινωνικοκειμενικές πρακτικές των μελών της (και χρηστών των κειμένων) (ibid: 18). Το περιεχόμενο, δε, ενός εκάστου είδους κειμένου ερμηνεύεται ανάλογα με την προθετικότητα του (ibid: 57).

Ακόμη, σημαντική είναι η συμβολή της Bühler στη διασύνδεση χαρακτηριστικών -μη ρηματικών- γνωρισμάτων του προφορικού λόγου με τον κειμενικό παράγοντα *συνοχή*. Είναι γεγονός ότι η συνοχή, υπό την επήρεια του γραπτού λόγου, σχετίζεται μόνον με τις επιφανειακές συντακτικές δομές του λόγου, τις συνδεόμενες αμοιβαίως σε μια ακολουθία, στην περίπτωση, όμως, της Διερμηνείας, χάρις στις επικοινωνιακές συνθήκες εντός των οποίων λαμβάνει χώρα αυτό το επικοινωνιακού γεγονός, η έννοια της συνοχής προσλαμβάνει ευρύτερο περιεχόμενο.

⁹ Επίσης, όσον αφορά την κατηγοριοποίηση των πληροφοριών ενός κειμένου σε «πρωτεύουσες» (Primary Information) και «δευτερεύουσες» πληροφορίες (Secondary Information), καθώς και για τη διαφορετική επεξεργασία αυτών -σε θέματα «πιστότητας»- τόσο από τους μεταφραστές όσο και από τους διερμηνείς, βλ. την γνωσιακού προσανατολισμού προσέγγιση του D. Gile, 1995: 57, 65.

Μη ρηματικά και παραγλωσσικά (μη φωνητικά) στοιχεία, χαρακτηριστικά αποκλειστικώς του προφορικού λόγου αντικαθιστούν περίπλοκες συντακτικές σχέσεις του γραπτού λόγου και μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως αναγνωριστικά στοιχεία για την πρόσληψη του μηνύματος (για την περίπτωση, βεβαίως, αβίαστου προφορικού λόγου και όχι ανάγνωσης γραπτών κειμένων, περίπτωση που σήμερα συνιστά και την πλειοψηφία των προς διερμηνεία κειμένων). Ο ρυθμός, η επιτόνιση, η αυξομείωση στην ένταση της φωνής, οι εναλλαγές στη χροιά της φωνής, οι παύσεις, ο χρονικός συσχετισμός περιεχομένου του μηνύματος και εκφώνησης αυτού και άλλα συναφή υπερτεμαχιακά στοιχεία εξυπηρετούν, εκτός από την αποσαφήνιση καθαρά συντακτικών σχέσεων και άλλους επικοινωνιακούς στόχους. Θεωρείται, δε, ότι ο διερμηνέας αξιοποιεί αυτόν το ρυθμικό χαρακτήρα του προφορικού λόγου ακολουθώντας τον ομιλητή του στην οργάνωση του λόγου του και, έτσι, είναι σε θέση να εξαγάγει νοηματικές μονάδες οι οποίες μπορεί να θεωρηθούν διερμηνευτικές μονάδες (Bühler, 1990: 539).

Επιπροσθέτως, οι διερμηνείς χρησιμοποιούν και παραγλωσσικά στοιχεία, σημεία, δηλαδή, που προσλαμβάνουν μέσω του οπτικού, όχι του ακουστικού, επικοινωνιακού διαύλου, όπως οι εκφράσεις του προσώπου, οι κινήσεις των χεριών και των δακτύλων, της κεφαλής, η κατεύθυνση του βλέμματος και γενικότερα η συνολική παρουσία, τα οποία αναιρούν ή επιβεβαιώνουν τα λεγόμενα του ομιλητή, εμπλουτίζοντας, έτσι, την πρόσληψη του μηνύματος. Σημειωτέον ότι του αυτού τύπου στοιχεία, προερχόμενα, όμως, αυτή τη φορά από το κοινό του διερμηνέα είναι ενδεικτικά και του διερμηνευτικού αποτελέσματος, καθώς καθιστούν δυνατή την επικοινωνία μεταξύ διερμηνέα και αποδεκτών αυτού.¹⁰

Όσον αφορά την «κλασική» έννοια της συνοχής σε επίπεδο φράσης/πρότασης ή σε μεγαλύτερα τεμάχια λόγου, πρέπει να πούμε ότι μεταξύ των πολυάριθμων μελετών σχετικά με τη διερμηνεία, ελάχιστες είναι αυτές που ασχολούνται με θέματα συνοχής, και όταν γίνεται αναφορά στους συνοχικούς δείκτες, αυτό γίνεται ή σε συνδυασμό με τον παράγοντα της συνεκτικότητας ή σε συνδυασμό με συγκεκριμένο ζεύγος γλωσσών -παρά το ότι τα θεωρητικά μοντέλα όπως αυτό των Seleskovitch και Lederer αρνούνται την ανάγκη εξειδίκευσης της έρευνας ανά ζεύγος γλωσσών- (In-Kiyoung Ahn, 2005, Gerzymisch-Arbogast, 2000, Pöchhacker, 1993, Schlesinger, 1995, Kusztor 2000) ή συγκαταλέγονται - ως εξαίρεση- μεταξύ των

¹⁰ Η σχέση μεταξύ μη ρηματικής επικοινωνίας και διερμηνείας έχει μελετηθεί εκτενώς από την Bühler (1990: 540).

χρησιμοποιούμενων από τον διερμηνέα τακτικών επαναδιατύπωσης, και συγκεκριμένα της τακτικής της «προσθήκης/addition» (Riccardi, 2005:765).

Να συμπληρώσουμε, επίσης, ότι το γραπτό όσο και το προφορικό κείμενο, αμφότερα ως μορφές κοινωνικής σύμβασης, χρησιμοποιούνται σε διαφορετικές συνθήκες επικοινωνίας και για διαφορετικούς σκοπούς. Εκτός αυτού, το επίπεδο λόγου ή καταστασιακό ιδίωμα (register) και το ύφος ενός προφορικού κειμένου ποικίλλουν ανάλογα με το είδος κειμένου και τις συνθήκες πραγμάτωσής του και συσχετίζονται με ιδιαίτερους πολιτιστικούς παράγοντες οι οποίοι καθορίζονται από μία έκαστη γλωσσική κοινότητα (βλ. και κατωτέρω περί προθετικότητας).

Η επικοινωνιακή, τώρα, λειτουργία ενός κειμένου υπηρετείται κυρίως από τους κειμενικούς παράγοντες της συνεκτικότητας (coherence), της καταστασιακότητας (situationality), της προθετικότητας (intentionality) και της αποδεκτότητας (acceptability).

Η **συνεκτικότητα** αφορά τον ή τους τρόπους με τους οποίους τα στοιχεία του κειμενικού κόσμου, τα σχήματα, δηλαδή, των εννοιών και των σχέσεων που υπόκεινται του επιφανειακού κειμένου, συναρμολογούνται μεταξύ τους (Beaugrande και Dressler, 1981: 4). Η συνεκτικότητα του κειμένου-αφίξεως συνιστά το κυριότερο, θα λέγαμε, μέλημα του διερμηνέα και το σημαντικότερο χάρισμα ενός επιτυχούς διερμηνεύματος (Bühler, 1990: 540). Αξίζει να σημειώσει κανείς, δε, ότι οι σχέσεις που διέπουν τις έννοιες ενός κειμένου δεν είναι πάντα σαφείς και έκδηλες και ότι οι αποδέκτες αναλαμβάνουν να τις αποκαταστήσουν βασιζόμενοι στις γνώσεις που αποκομίζουν από το ίδιο το κείμενο, στις αποθηκευμένες εγκυκλοπαιδικές τους γνώσεις καθώς και στη γνώση της θεματολογίας και του είδους του κειμένου (Lederer, 1994: 32-42), πράγμα που σημαίνει ότι ακόμη και μια απλή παράθεση γεγονότων ή καταστάσεων μπορεί να ενεργοποιήσει νοητικές διεργασίας οι οποίες είτε δημιουργούν είτε αποκαθιστούν τις μεταξύ των κειμενικών στοιχείων σχέσεις. Η δυνατότητα αυτή είναι κεφαλαιώδους σημασίας τόσο για τον διερμηνέα όσο και για τον ακροατή του, δεδομένου ότι και ο ίδιος, ως ακροατής του ομιλητή του, βρίσκεται πολλάκις στην ανάγκη να θέσει σε λειτουργία τον ανωτέρω μηχανισμό, αλλά και οι ακροατές του ενεργούν παρομοίως όταν ο ίδιος αναγκάζεται, λόγω έλλειψης χρόνου, να παραγάγει ασύνδετα μεταξύ τους τεμάχια πληροφοριών (βλ. κατωτέρω περί προθετικότητας και αποδεκτότητας) Άλλωστε, ένα κείμενο αποκτά νόημα μόνον εφόσον διαδράσουν οι ανωτέρω γνώσεις. Επειδή, όμως, ένας έκαστος χρήστης

διαφοροποιείται ως προς την νοητική επεξεργασία του κειμένου, συνεπάγεται ότι έχουμε και ελαφρώς διαφοροποιημένα νοήματα.

Σημειωτέον ότι οι έννοιες *συνοχή* και *συνεκτικότητα*, δεν διαφοροποιούνταν σαφώς στο παρελθόν, ορισμένοι, δε, μελετητές συνεχίζουν να «ανθίστανται» στη διαφοροποίηση αυτή θεωρώντας ότι οι δύο έννοιες θα μπορούσαν να συγχωνευθούν στην οντότητα «συνεκτικότητα» (In-Kiyoung-Ahn 2005: 698 κ.ε.), με το αιτιολογικό ότι υπάρχει εξαιρετικά στενή σχέση μεταξύ εξωτερικευμένων (μορφολογικών/συντακτικών) και εσωτερικευμένων/υπονοουμένων (σημασιολογικών/γνωσιακών) μορφών συνεκτικότητας.¹¹ Φαίνεται ότι η αντίληψη αυτή έχει βρει απόλυτη δικαίωση στη διερμηνεία. δεδομένου ότι κατά τη διερμηνευτική προσπάθεια τόσο η καταδηλούμενη όσο και η υποδηλούμενη συνεκτικότητα αλληλοτροφοδοτούνται και παίζουν πρωταρχικό ρόλο όχι τόσο στην κατανόηση του πρωτοτύπου όσο στην απόδοση ενός συνεκτικού διερμηνεύματος¹². Παρά το ενδιαφέρον, όμως, που έχει η συνεκτικότητα για τη διερμηνεία, λίγες στον αριθμό έρευνες αφιερώνονται στο ζήτημα αυτό (Gerzymisch-Arbogast 2000, In-Kyoung-Ahn 2005: 699), όταν, δε, αυτό συμβαίνει, η συνεκτικότητα συνδέεται άμεσα με το «περικείμενο/context» και τις αντίστοιχες ικανότητες «περικειμενοποίησης» (contextualization abilities) που πρέπει να αναπτύξουν οι εκπαιδευόμενοι διερμηνείς (Kremer 2005: 787).

Σημειωτέον ότι ακόμη και στις γνωσιακού τύπου προσεγγίσεις της Διερμηνείας, όπως αυτή του Gile (1995, 2005), λαμβάνεται σοβαρά υπόψη το περιεχόμενο της «συνεκτικότητας». Στην περίπτωση, όμως, αυτή, αφενός μεν δεν κατονομάζεται ως παράγων κειμενικότητας, αφετέρου, δε, όπως και στις προηγούμενες έρευνες, υπερτονίζεται η μία από τις τρεις συνιστώσες της συνεκτικότητας, η εξωγλωσσική γνώση (extralinguistic knowledge), η αποθηκευμένη, δηλαδή, εγκυκλοπαιδική γνώση του κόσμου, η οποία, επιπλέον, σε θέματα κατανόησης του προς διερμηνεία κειμένου συναρτάται άμεσα με την έννοια της καταστασιακότητας (Gile 1995: 85). Αποτέλεσμα της αντιμετώπισης αυτής *συνοχής* και *συνεκτικότητας* είναι να βασίζεται η μεθοδολογία της εκπαίδευσης των διερμηνέων μάλλον στα πορίσματα της γνωσιακής ψυχολογίας παρά σε εκείνα της κειμενογλωσσολογίας.¹³

¹¹ Για το ίδιο θέμα βλ. και Κουτσουλέλου - Μίχου, Σ., *Η γλώσσα της διαφήμισης*: Αθήνα: Gutenberg, σελ. 95.

¹² Από σχετικές, δε, μελέτες αποδεικνύεται ότι το διερμηνέυμα μπορεί να είναι συνεκτικότερο από το κείμενο-πηγή, εφόσον συνδέει πολύ σαφέστερα τις έννοιες του κειμένου μεταξύ τους (Kusztor 2000).

¹³ Σύμφωνα με τον In-Kyoung-Ahn (2005: 700) αιτία της στάσης αυτής δεν είναι μόνον το ότι η γνωσιακή ψυχολογία έχει το προβάδισμα στη θεωρία της διερμηνείας, αλλά επίσης το γεγονός ότι η έννοια της συνεκτικότητας αντιστέκεται, θα λέγαμε, σε μια αναλυτική και συστηματική προσέγγιση.

Στο ίδιο μήκος κύματος κινούμενοι με την Bühler, και παρά την ανωτέρω περιγραφείσα αρνητική «περιρρέουσα ατμόσφαιρα», οι Hatim και Mason (1997: 42, 54-57, 61-77, Hatim, 2001, 111 κ.ε.), αφιερώνουν ειδικά κεφάλαια στις έρευνές τους σχετικά με την πράξη και τη διδακτική της διερμηνείας σε θέματα κειμενικότητας. Διακρίνουν μεταξύ των ειδικών απαιτήσεων ταυτόχρονης, διαδοχικής και επάλληλης (liaison) διερμηνείας και επισημαίνουν το ειδικό βάρος που έχει για τη διεργασία της ταυτόχρονης διερμηνείας η κειμενική υφή (text texture), και συγκεκριμένα, οι μηχανισμοί συνοχής του κειμένου και η λειτουργική προοπτική της πρότασης, η οργάνωσή της, δηλαδή, σε θέμα (thème) και ρήμα (rhème), όπου το ρήμα, ως φορέας της άγνωστης πληροφορίας επιβαρύνει τη βραχυπρόθεσμη μνήμη του διερμηνέα, εν αντιθέσει προς το θέμα, τον φορέα της γνωστής πληροφορίας, το οποίο λειτουργεί ως συνδετικός κρίκος μεταξύ προηγούμενων και επόμενων νοημάτων. Όσον, δε, αφορά τη διαδοχική διερμηνεία, εστιάζουν στην έννοια της κειμενικής δόμησης (text structure), στον τρόπο διασύνδεσης, συγκεκριμένα, της κειμενικής υφής και του περικειμένου (context) ώστε να μπορεί να συνάγει τη συνεκτικότητα αυτού, ενώ για την επάλληλη διερμηνεία (liaison)¹⁴ θεωρούν ως κύριους παράγοντες επιτυχίας τη γνώση των ποικίλων πλευρών του περικειμένου (context) και της διάδρασης σε επίπεδο κειμένων, συνομιλιών, τυπολογίας κειμένων, καθώς και κοινωνιοπολιτισμικών και πραγματολογικών δεδομένων, των σημειακών, δηλαδή, συστημάτων καταστασιακότητας τα οποία θα πρέπει να γνωρίζει ο διερμηνέας.

Η προσέγγιση των Hatim και Mason δίνει ενδιαφέρουσες προοπτικές στη διδακτική της διερμηνείας. Με γνώμονα την κειμενικότητα των προς διερμηνεία κειμένων, εφιστούν την προσοχή στους διδάσκοντες αφενός μεν στη διαφορετικότητα των συνθηκών επικοινωνίας των διαφόρων μορφών διερμηνείας, και ως εκ τούτου στη διαφορετική κειμενολογική-διερμηνευτική αντιμετώπισή τους, αφετέρου δε στην ποιότητα κειμενικής οργάνωσης των προς διερμηνεία κειμένων. Θεωρούν δε, ότι επειδή ακριβώς όλοι οι ομιλητές δεν εκφωνούν πάντοτε άρτια από πλευράς συνοχής και συνεκτικότητας κείμενα, προβάλλει η αναγκαιότητα μιας κειμενογλωσσολογικής παιδαγωγικής προσέγγισης της διερμηνείας, ώστε οι εκπαιδευόμενοι από μία πλευρά να είναι μεν εξασκημένοι σε συνοχικά και συνεκτικά κείμενα, και από την άλλη να είναι προετοιμασμένοι, χάρις σε αυτή την εξάσκηση, να αντιμετωπίσουν και ελλιπή από πλευράς κειμενικότητας κείμενα (Hatim και Mason, 1997: 54).

¹⁴ Επάλληλη διερμηνεία (liaison): μορφή διερμηνείας κατά την οποία δύο αλλόγλωσσοι συνομιλητές επικοινωνούν μέσω διερμηνέως, σε συνθήκες, συνήθως, αβίαστης προφορικής συνομιλίας (διαλόγου, για την ακρίβεια).

Η *καταστασιακότητα* αφορά τον παράγοντα εκείνον ο οποίος καθιστά ένα κείμενο συναφές με την επικοινωνιακή κατάσταση (Beaugrande και Dressler, 1981, 13), και διευκολύνει τον ακροατή στην απόφασή του για το πιθανότερο δυνατό νόημα. Σε συνθήκες διερμηνείας ο παράγων αυτός είναι εξαιρετικά σημαντικός δεδομένου ότι τα σχήματα που χρησιμοποιεί ο ομιλητής συνδέουν το κείμενό του με τη συγκεκριμένη στιγμή και το συγκεκριμένο περιβάλλον. Εξ ου και η ανάγκη, σύμφωνα με την Bühler (1990: 541), προσομοίωσης καταστάσεων διερμηνείας, ώστε οι εκπαιδευόμενοι να εργάζονται σε πραγματικές ή οιονεί πραγματικές συνθήκες επικοινωνίας, οι οποίες στη διερμηνεία είναι όχι μόνον ιδιαίτερες αλλά και δύσκολες.

Είναι γεγονός, δε, ότι στις πλέον πρόσφατες έρευνες η καταστασιακότητα τυγχάνει μεγάλης προσοχής και αποδοχής ως ρυθμιστικού παράγοντα διαμόρφωσης της διερμηνευτικής διαδικασίας και πράξης. Θα έλεγε κανείς ότι έχει υπερκαλύψει τους παράγοντες «συνοχή» και «συνεκτικότητα» καθόσον οι σχετικές δυσκολίες κατά τη διερμηνεία ερμηνεύονται με όρους καταστασιακότητας. Φαίνεται, μάλιστα, ότι κατά την επικοινωνιακή αυτή πράξη καταλύεται αυτή ταύτη η αντικειμενική φύση της κατάστασης (situation), εφόσον, σύμφωνα με τον Röchhacker (2005: 687), η κατάσταση εξαρτάται από την *προοπτική* (perspective) των συμμετεχόντων στην επικοινωνιακή διαδικασία, η οποία προοπτική διαμορφώνεται από το πώς *αξιολογείται* η συγκεκριμένη επικοινωνία από τους μετέχοντες σε αυτήν.¹⁵ Υπ' αυτήν την έννοια, η διερμηνεία (αλλά και η μετάφραση) θεωρείται διαδραστική διαδικασία (process of (inter)action) η οποία εξελίσσεται σε δεδομένο καταστασιακό και κοινωνιοπολιτισμικό περιβάλλον.

Κλείνοντας τον κύκλο της συσχέτισης παραγόντων κειμενικότητας και διερμηνευτικής πράξης φθάνουμε στους κύριους πρωταγωνιστές αυτής, στον ομιλητή/πομπό και τον ακροατή/αποδέκτη, με τους οποίους συναρτώνται, αντιστοίχως, οι παράγοντες *προθετικότητα* και *αποδεκτότητα*, δύο παράγοντες οι οποίοι ούτε καν εμμέσως, όπως οι προηγούμενοι, έχουν αρκούντως μελετηθεί σε θέματα διερμηνείας.¹⁶ Το κατ' εξοχήν μέλημα του ομιλητή στον προφορικό λόγο, το οποίο και εκδηλώνεται με ποικίλους τρόπους, είναι η ανάγκη του να γίνει κατανοητός. Αυτή η ανάγκη εξυπηρετείται κυρίως από δυο άμεσα

¹⁵ Κατά τον Röchhacker οι ομιλητές αξιολογούν την εκάστοτε περίπτωση επικοινωνίας αφενός μεν ανάλογα με τη συναισθηματική τους στάση έναντι αυτής, αφετέρου δε ανάλογα με την κοινωνιοπολιτισμική ταυτότητα αυτών η οποία διαμορφώνει και το γνωσιακό υπόβαθρό τους.

¹⁶ Για τις σχέσεις προθετικότητας και αποδεκτότητας στη Μετάφραση, σε συνδυασμό με την Αρχή της Συνεργασιμότητας, βλ. Κωστοπούλου, Γ. και Σαριδάκης Ι. (2003).

αλληλεξαρτώμενους κειμενικούς παράγοντες: την *προθετικότητα*, η οποία αφορά την επιδίωξη του δημιουργού ώστε το κείμενό του να χαρακτηρίζεται από συνοχή και συνεκτικότητα και να πληροί τους στόχους του, και την *αποδεκτότητα*, η οποία αφορά τη στάση του αποδέκτη του κειμένου ώστε τα στοιχεία του κειμένου να συνιστούν ένα συνοχικό και συνεκτικό κείμενο τέτοιο που να είναι σχετικό με αυτόν ή/και χρήσιμο. Εφόσον, λοιπόν, ενδιαφέρεται και ο αποδέκτης για τη σαφήνεια και την προσληψιμότητα του κειμένου, συνεπάγεται ότι μπορεί, όταν το κρίνει απαραίτητο, να επιτρέψει “διαταραχές” και πλεονασμούς κατά τη διάρκεια της επικοινωνίας. Όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό, εάν το καθεστώς αυτό ισχύει για την ενδογλωσσική επικοινωνία, πολλώ μάλλον ισχύει για τη διαγλωσσική.

Οι Hatim και Mason (1997: 57) και ο Mason (2001:117), αναφέρονται σε θέματα προθετικότητας, συνδέοντας τη λειτουργία του κειμένου, το ρητορικό σκοπό του (rhetorical purpose) δηλαδή, με τους αποδέκτες (αναγνώστες/ακροατές). Ανάλογα με το ρητορικό σκοπό του κειμένου (να διηγηθεί κάτι, να πείσει για κάτι ή άλλο τι), και σε συνδυασμό με τους διακειμενικούς δείκτες του κειμένου, παραλλάσσει και η διερμηνευτική επιλογή.¹⁷ Όσον αφορά, δε, συγκεκριμένα την επάλληλη διερμηνεία, λόγω της ιδιάζουσας καταστασιακότητας που παρουσιάζει αυτό το είδος διερμηνείας, οι Hatim και Mason (1997: 51) εφιστούν την προσοχή μας στην άμεσα συνυφασμένη με την προθετικότητα του κειμένου έννοια του καταστασιακού ιδιώματος (register) και των συνιστωσών αυτού -πεδίο (field), τόνος (tenor) και τρόπος (mode)-, δεδομένου ότι στην επάλληλη διερμηνεία τα ανωτέρω στοιχεία παίζουν σημαντικό ρόλο στην αποκρυπτογράφηση των διαπροσωπικών σχέσεων των συμμετεχόντων στη συνομιλία-διερμηνεία καθώς και στην αναγνώριση του κοινωνικο-σημειωτικού πλαισίου εντός του οποίου λαμβάνει χώρα το είδος αυτό συνομιλίας-διερμηνείας.

Σε συνθήκες διερμηνείας, παρατηρούμε, επίσης, σύμφωνα με την Bühler (1990) όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω περί συνεκτικότητας, ότι οι ακροατές του διερμηνέα είναι αρκετά επιεικείς ως προς το διερμηνευτικό αποτέλεσμα του οποίου οι συνθήκες παραγωγής χαρακτηρίζονται από εγγενείς δυσχέρειες. Αλλά και ο διερμηνέας ως

¹⁷ Η διαφάνεια ή μη της προθετικότητας επηρεάζει, σύμφωνα με τους συγγραφείς, και το είδος του κειμένου που θα διδαχθεί προς διερμηνεία: σε αρχικό στάδιο διδάσκονται στατικά κείμενα με σαφή προθετικότητα δεδομένου ότι τέτοιου είδους κείμενα εμπεριέχουν σαφώς εκπεφρασμένους τους λοιπούς κειμενικούς παράγοντες. «Στατικού» ή «δυναμικού» τύπου κείμενο, ανάλογα με τη διαβάθμιση της δυσκολίας των κειμένων: τα στατικού τύπου κείμενα είναι έτσι δομημένα ώστε οι προσδοκίες των αποδεκτών λίγο έως πολύ να εκπληρώνονται, ενώ το αντίθετο συμβαίνει με τα «δυναμικά» κείμενα.

ακροατής αντιμετωπίζει πρώτος έναν ομιλητή, ο οποίος βασιζόμενος στην ανωτέρω θέση, παράγει κείμενα τα οποία χρίζουν μεγάλης βοήθειας από μέρους του ακροατή του, δηλαδή του διερμηνέα: ατέλειες στη φωνητική παραγωγή του λόγου, αβλεψίες ή και λάθη μορφολογικού, συντακτικού και σημασιολογικού τύπου, παρά την ύπαρξη των οποίων ο διερμηνέας οφείλει να διασφαλίσει την επικοινωνία μεταξύ ομιλητή και κοινού¹⁸. Σύμφωνα με την Bühler (1990: 541), αυτή η ιδιάζουσα συμπεριφορά, χαρακτηριστική των συνθηκών επικοινωνίας της διερμηνείας, η οποία διέπεται από τη λεγόμενη «αρχή της χάριτος» (charity principle) τόσο εκ μέρους του διερμηνέα προς τον ομιλητή του όσο και εκ μέρους του ακροατηρίου προς τον διερμηνέα του, θα προσθέταμε. Σημειωτέον ότι η λεγόμενη «αρχή της χάριτος» καθιστά την ικανότητα αυτόματης διόρθωσης (του κειμένου-αφετηρίας) προαπαιτούμενο προσόν για το επάγγελμα του διερμηνέα, και, ως εκ τούτου, πρέπει να διερευνηθεί εις βάθος ώστε να αποτελέσει αντικείμενο της διδακτικής της διερμηνείας.

2. Συμπεράσματα και προοπτικές

Ολοκληρώνοντας την επισκόπηση των ερευνών των σχετικών με την κειμενογλωσσολογική προσέγγιση της Διερμηνείας, καταλήγουμε στις εξής διαπιστώσεις:

- η κειμενογλωσσολογική προσέγγιση της διερμηνείας αποδεικνύει, από μια διαφορετική οπτική γωνία, ότι η διερμηνευτική διαδικασία αφίσταται της μεταφραστικής. Η ανάλυση ενός κειμένου σε παράγοντες κειμενικότητας μπορεί να είναι η αυτή είτε το κείμενο προορίζεται για διερμηνεία είτε για μετάφραση, στην πράξη, όμως, οι παράγοντες που επηρεάζουν την πρόσληψη και την επαναδιατύπωση των μηνυμάτων του (προς διερμηνεία) κειμένου διαφέρουν (από ένα προς μετάφραση κείμενο).

- η διερμηνεία ως επικοινωνιακό γεγονός διακρίνεται από ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τα οποία και προσδιορίζουν το ειδικό βάρος που θα έχει ένας έκαστος κειμενικός παράγων ανά κείμενο:

¹⁸ Πρέπει να σημειώσουμε, πάντως, ότι, σύμφωνα με μελετητές του προφορικού λόγου, προεξάρχοντος του αμερικανού κοινωνιογλωσσολόγου William Labov (Delisle 1984: 27), φαίνεται να υπερτονίζεται ο γραμματικός χαρακτήρας της ελεύθερης συζήτησης ενώ στην ουσία αποτελεί μύθο, δεδομένου ότι πολυάριθμες μελέτες έχουν αποδείξει ότι τα πραγματικώς κακοδιατυπωμένα εκφωνήματα, εκείνα τα οποία δεν καλύπτονται από τις συνθήκες επικοινωνίας, είναι ελάχιστα σε σύγκριση με το σύνολο των εκφωνημάτων της συζήτησης (ποσοστό μικρότερο του 2%).

σημειωτέον, όμως, ότι η πράξη της διερμηνείας διαφέρει τόσο ως προς το είδος του κειμένου -διακρίνοντας σαφώς μεταξύ γραπτών και προφορικών προς διερμηνεία κειμένων, όσο και ως προς το είδος της διερμηνείας -διακρίνοντας σαφώς μεταξύ ταυτόχρονης, διαδοχικής και επάλληλης διερμηνείας.

- η θεωρητική έρευνα σχετικά με τη διερμηνευτική πράξη, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ακολουθεί δύο μεγάλους άξονες: α) τον άξονα της θεωρητικοποίησης της διερμηνευτικής εμπειρίας, η οποία κατέληξε στη Θεωρία του Νοήματος και β) τον άξονα της διεπιστημονικής προσέγγισης της διερμηνείας μέσω της ψυχολinguιστικής και της γνωσιακής ψυχολογίας η οποία κατέληξε στο Υπόδειγμα των Δοκιμασιών. Θα προσθέταμε και έναν τρίτο, λιγότερο γνωστό άξονα, και αυτόν διεπιστημονικό, της κειμενογλωσσολογικής προσέγγισης, εάν δεν γνωρίζαμε ότι αυτού του είδους η προσέγγιση αντιμετωπίζεται με δυσπιστία από τους ήδη ενασχολούμενους με τη μεταφραστική διαδικασία, κυρίως από τους εκπροσώπους της Θεωρίας του Νοήματος.

Πιστεύουμε ότι η «παραδοσιακή», πλέον, αλλά άνευ ουσίας, κατά τη γνώμη μας, αντίθεση μεταξύ γλωσσολογίας και μεταφρασιολογίας, η οποία μεταφράζεται ως αντίθεση «παιδαγωγικής/γλωσσολογικής» - «επαγγελματικής» μετάφρασης αντιστοίχως, μετατίθεται και στα πράγματα της διερμηνείας. Αποτέλεσμα αυτού, η περιθωριοποίηση της κειμενογλωσσολογικής προσέγγισης κυρίως από τους θεωρητικούς τους προερχόμενους από τη διερμηνευτική πράξη. Εξετάζοντας, όμως, προσεκτικότερα τους τομείς ενασχόλησης τόσο της θεωρίας των Seleskovitch και Lederer όσο και της θεωρίας του Gile, ανακαλύπτει κανείς ότι μεταξύ των πραγματευομένων θεμάτων εντοπίζονται και ζητήματα τα οποία καλύπτονται από την κειμενογλωσσολογία. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι χωρίς να το γνωρίζουν, ή καλύτερα, χωρίς να το «αναγνωρίζουν», χρησιμοποιούν την κειμενογλωσσολογική ανάλυση επικεντρωμένοι σε τρεις, κυρίως, «εξωκειμενικούς» παράγοντες: α) τον παράγοντα *προθετικότητα*, ασχολούμενοι, όμως, μόνον με τον εντοπισμό του “vouloir-dire” του πομπού, δηλαδή, των υποδηλούμενων νοημάτων και των διαλογικών υπονοημάτων, και β) τους παράγοντες *πληροφορητικότητα* και *καταστασιακότητα*, μόνον, όμως, όσον αφορά την έννοια του περικειμένου με την ευρεία έννοια του όρου: ως αποθηκευμένης γνώσης για τον κόσμο ή ως γνώσεων σχετικών με το πολιτισμικό περιβάλλον της γλωσσικής κοινότητας στην οποία ανήκει το προς διερμηνεία κείμενο (και ουδόλως με τη στενή έννοια του «συγκειμένου»). Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι ακόμη και όταν οι εν λόγω ερευνητές ασχολούνται με

ζητήματα που απορρέουν από στις αρχές της κειμενικότητας του λόγου, αυτό γίνεται επιφανειακώς και μερικώς, εφαρμόζεται αποκλειστικά και μόνον προκειμένου να διερευνηθεί η φάση της «κατανόησης», και έχει ως απώτερο στόχο την κατάρτιση και εξάσκηση των εκπαιδευόμενων διερμηνέων ώστε να αποκτήσουν τις απαραίτητες αυτές γνωστικού τύπου ικανότητες, Σημειωτέον ότι αυτού του τύπου η έρευνα αποβλέπει πρωτευόντως στη διερεύνηση της διερμηνευτικής διαδικασίας και δευτερευόντως στη διδακτική της διερμηνείας.

- Διαφορετική προσέγγιση ακολουθούν οι λοιποί ερευνητές -την αποκαλούμενη, μάλλον υποτιμητικώς, «γλωσσολογική» προσέγγιση: στην περίπτωση αυτή οι ερευνητές προσπαθούν να διατηρήσουν διακριτά τα όρια μετάφρασης και διερμηνείας, διαπιστώνοντας, ταυτόχρονα, τις ομοιότητες μεταξύ τους. Η στάση αυτή προσδίδει αυτονομία στη διερμηνεία, χωρίς αυτό να σημαίνει και την εφαρμογή των αποτελεσμάτων της έρευνάς τους στα μεταφραστικά πράγματα, πράγμα που διαπιστώνει κανείς από τη στάση της προηγούμενης τάξης ερευνητών (βλ. και ανωτέρω). Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή διερευνάται το κατά πόσον μπορούν να εφαρμοσθούν οι κειμενικοί παράγοντες όχι μόνον στη θεωρία αλλά και τη διδακτική της διερμηνείας. Άλλοτε εξετάζονται οι παράγοντες κειμενικότητας ένας προς έναν σε συσχέτιση με τη διερμηνευτική πράξη, φέρνοντας στην επιφάνεια ανεξερεύνητες ακόμη περιοχές της διερμηνευτικής πράξης -με δεδομένο τις ιδιαίτερες επικοινωνιακές συνθήκες της διερμηνείας που σχετίζονται άμεσα με τους παράγοντες πληροφορητικότητα, καταστασιακότητα και αποδεκτότητα (Bühler)- και άλλοτε το βάρος δίνεται μόνον σε ορισμένους εξ αυτών, κυρίως στη συνοχή και τη συνεκτικότητα, αλλά και στην προθετικότητα, την αποδεκτότητα και τη διακειμενικότητα (Hatim και Mason, In-Kiyoung Ahn, Gerzymisch-Arbogast, Röchhacker, Schlesinger, Kusztor). Σημειωτέον, επίσης, ότι το ενδιαφέρον των ερευνητών αυτή τη φορά εστιάζεται όχι μόνον στη διερμηνευτική διαδικασία αυτή καθαυτή αλλά και στο διερμηνευτικό προϊόν, με κύριο μέλημα τον εμπλουτισμό της μεθοδολογικής και παιδαγωγικής προσέγγισης της διερμηνείας

- Η κειμενογλωσσολογική προσέγγιση της διερμηνείας επιβεβαιώνει (όπως συνέβη και στη μετάφραση) τη διαρκή και συνεπή όχι απλώς αλληλεξάρτηση αλλά διαπλοκή των κειμενικών παραγόντων μεταξύ τους. Σε συνθήκες, δε, διερμηνείας όπου η προφορικότητα του λόγου και η πίεση του χρόνου καταλύουν κάθε δυνατότητα ανάλυσης, ερμηνείας και διαλογισμού, καθίσταται εμφανής η ανάγκη εξοικείωσης των εκπαιδευόμενων διερμηνέων σε θέματα κειμενικότητας του λόγου,

και κυρίως στην αναγνώριση των παραγόντων συνοχής και των δεικτών που αποκαθιστούν την εννοιολογική συνεκτικότητα του κειμένου. Είναι, πράγματι, απορίας άξιον πώς η πλειοψηφία των ερευνών εστιάζει σε εξωγλωσσικά θέματα, λ.χ. στην αποθηκευμένη γνώση του κόσμου, παραγνωρίζοντας αυτά καθεαυτά τα γλωσσικά στοιχεία του κειμένου τα οποία συνιστούν τον καμβά επί του οποίου συνυφαίνονται όλα τα υπόλοιπα, εξίσου σημαντικά όλα για την κατανόηση των μηνυμάτων του κειμένου και την επαναδιατύπωση αυτών προς χάριν των αλλογλώσσων ακροατών. Σε μερικές, μάλιστα, περιπτώσεις (βλ. ανωτέρω στον Gile) ο εντοπισμός και η αξιολόγηση των δεικτών συνοχής και συνεκτικότητας θεωρείται ότι μάλλον παρακωλύουν παρά διευκολύνουν τον διερμηνέα συνεδρίων. Πιστεύουμε ότι η απάντηση στο ερώτημα αυτό βρίσκεται στο φόβο της «μετακωδικοποίησης»¹⁹, η οποία, αν και, καθ' ομολογίαν των ερευνητών, χρησιμοποιείται, σε μικρά ποσοστά είναι αλήθεια, ως διερμηνευτική (και μεταφραστική) μέθοδος (Seleskonitch και Lederer 1986: 209 κ.ε.), θεωρείται υπεύθυνη, θα λέγαμε, για όλα τα δεινά που επιφέρουν οι ανεπιτυχείς διερμηνευτικές (και μεταφραστικές) προσπάθειες.

- Η κειμενογλωσσολογική προσέγγιση, επίσης, φέρνει στο φως ένα γεγονός που ομολογούν όλοι οι εν ενεργεία διερμηνείς, αλλά παραγνωρίζεται από τη σχετική θεωρητική έρευνα, το ότι, δηλαδή, η διερμηνευτική διαδικασία διαφοροποιείται, μερικώς, είναι αλήθεια, ανάλογα με την τυπολογική απόσταση που χωρίζει τα ζεύγη γλωσσών, με τα οποία εργάζεται ο διερμηνέας, με σημαντικές συνέπειες στη συνοχή και τη συνεκτικότητα του διερμηνεύματος και επιπτώσεις στη μεθοδολογία της διδακτικής της διερμηνείας (βλ. συγκεκριμένες μελέτες ανωτέρω)

- Ακόμη, η κειμενογλωσσολογική προσέγγιση αναδεικνύει ειδικά ζητήματα, τόσο θεωρητικής όσο και παιδαγωγικής υφής, τα οποία, ενώ η θεωρία τα αντιμετωπίζει ολιστικά, κατά την πράξη της διερμηνείας συνιστούν ιδιαίτερα επιμέρους προβλήματα: πρόκειται για τη διάκριση μεταξύ προφορικών και γραπτών προς διερμηνεία κειμένων, διάκριση σημαντική δεδομένου ότι, πλέον, στην πλειονότητα των περιπτώσεων οι διερμηνείς συνεδρίων διερμηνεύουν γραπτά και όχι προφορικά κείμενα, καθώς επίσης και για την διάκριση μεταξύ των ήδη γνωστών ειδών διερμηνείας (ταυτόχρονης και διαδοχικής) και της επάλληλης (liaison). Το τελευταίο αυτό είδος διερμηνείας, καθαρά διαλογικό (σε δικαστήρια, σε νοσοκομεία και άλλες παρόμοιες συνομιλιακές καταστάσεις), τυγχάνει όλο και μεγαλύτερης

¹⁹ Σημειωτέον ότι για τη θεωρία του Νοήματος συνώνυμο της μετακωδικοποίησης (transcodage) είναι ο όρος «γλωσσολογική μετάφραση» (traduction linguistique). Επίσης, γίνεται σαφής διάκριση μεταξύ των όρων “transcodage”, “traduction littérale” και “traduction not à mot” (Lederer, 1994: 217).

ερευνητικής προσοχής εσχάτως (Wadensjo), και αυτό δικαίως εφόσον αφενός μεν πρόκειται για είδος διερμηνείας όλο και συχνότερα εμφανιζόμενο, αφετέρου δε διέπεται από διαφορετική μεθοδολογία απ' ό,τι τα λοιπά είδη. Αμφότερες οι διακρίσεις -κειμένων και ειδών διερμηνείας- ωφελούνται τα μέγιστα από την κειμενογλωσσολογική προσέγγιση, κυρίως ως προς την παιδαγωγική τους μεθοδολογία, όπως αποδεικνύουν οι Hatim και Mason.

- Τέλος, η κειμενογλωσσολογική προσέγγιση της διερμηνείας πιστεύουμε ότι δεν έχει εξαντλήσει τις δυνατότητές της. Θεωρούμε ότι οι παράγοντες κειμενικότητας θα έπρεπε να αποτελούν αυθύπαρκτο τομέα ερευνών σχετικά με την πράξη, τη θεωρία και τη διδακτική της διερμηνείας: τομέα ο οποίος θα πολλαπλασιάσει τις ήδη υπάρχουσες μελέτες (που στην πλειονότητά τους αφορούν κειμενοκεντρικούς παράγοντες)²⁰ και θα εγκαινιάσει νέες μελέτες σχετικά με κειμενικούς παράγοντες οι οποίοι μόνον ακροθιγώς μέχρι στιγμής αναφέρονται, όπως οι παράγοντες της πληροφορητικότητας, της προθετικότητας και, κυρίως, της αποδεκτότητας -και αναφερόμαστε κυρίως στους αποδέκτες του διερμηνεύματος (το ακροατήριο) και όχι στον αποδέκτη του ομιλητή (τον διερμηνέα) -, δεδομένης της σπουδαιότητας του ρόλου των ακροατών στην επιτυχή ή μη αποδεκτότητα του κειμένου του διερμηνέα. Με σημείο αναφοράς την Αρχή της Συνεργασιμότητας του Grice (βλ. και ανωτέρω περί της «αρχής της χάριτος» στην Bühler) θα μπορούσαμε να προβούμε σε εμπειρικές παρατηρήσεις προκειμένου να διερευνήσουμε αυτόν τον άκρως σημαντικό για τη διερμηνεία κειμενικό παράγοντα.

Εκ της ανωτέρω επισκόπησης, αφενός μεν καθίσταται εμφανές ότι ο τομέας της Κειμενογλωσσολογίας έχει πολλά να προσφέρει στη θεωρητική διερεύνηση της διερμηνευτικής διαδικασίας, αφετέρου δε προβάλλει επιτακτική η ανάγκη διδακτικής εφαρμογής των σχετικών πορισμάτων. Ο γραπτός λόγος έχει μελετηθεί και

²⁰ Η παρούσα μελέτη ολοκληρώνεται με τη μελλοντική παρουσίαση των αποτελεσμάτων μιας έρευνας που έχουμε αναλάβει με στόχο τη βάσει πειράματος διερεύνηση του ρόλου των κειμενικών παραγόντων της συνοχής και της συνεκτικότητας, τόσο κατά τη φάση πρόσληψης ενός γραπτού προς διερμηνεία κειμένου όσο και κατά τη φάση παραγωγής του διερμηνεύματος αυτού. Βάσει πρωτοτύπου κειμένου συντεταγμένου στην αγγλική εξετάζονται τόσο τα μεταφράσματα όσο και τα διερμηνύματα αυτού προς την ελληνική (διαδοχικής και ταυτόχρονης διερμηνείας) από φοιτητές της κατεύθυνσης διερμηνείας του ΤΞΓΜΔ του Ιονίου Πανεπιστημίου. Απώτερος στόχος μας η συγκριτική και διασταυρούμενη προσέγγιση των δεδομένων μας - κείμενο προς μετάφραση/κείμενο προς διερμηνεία από τη μία πλευρά, μετάφραση/ταυτόχρονη διερμηνεία/διαδοχική διερμηνεία από την άλλη πλευρά- και η εφαρμογή των πορισμάτων της έρευνας στη διδακτική της διερμηνείας.

ενδογλωσσικώς και διαγλωσσικώς στο πλαίσιο των μεταφρασιολογικών ερευνών, ο προφορικός λόγος, όμως, ως φορέας του μηνύματος του διερμηνέα, θεωρούμε ότι δεν έχει μελετηθεί επαρκώς. Για τη μελέτη της διερμηνείας, είτε ως διαδικασίας είτε ως προϊόντος, πρέπει να ακολουθηθεί, κατά τη γνώμη μας, εκτός από τις εμπειρικού/ερμηνευτικού και γνωσιακού τύπου προσεγγίσεις, και ένα είδος λειτουργικής, επικοινωνιακής προσέγγισης, καθότι το προς διερμηνεία κείμενο συνιστά επικοινωνιακό συμβάν, και ως τέτοιο μας υπενθυμίζει ότι πολλά καθορίζονται επί τόπου και επί τούτου, ανάλογα με τις εκάστοτε συνθήκες επικοινωνίας.

Βιβλιογραφία αναφοράς

- Beaugrande (de) R. A., Dressler, W.U. 1981: *Introduction to Text Linguistics*. London/New York: Longman.
- Bühler, H. 1988: "Oral Translation: Translating the Spoken Text". In: Bozini, V., Marzolini, M. (eds.), *Linguistica e traduzione*, Atti del Seminario di Studi. Premeno (Novata), Villa Bernocchi, 25-27 settembre, 1987, Milano, 1-23.
- Bühler, H. 1990: "Orality and Literacy, Theoretical and Didactic Considerations in the Context of Translation Studies". In: *Übersetzungswissenschaft*, R. Arntz - R. Thome (eds.), Tübingen: gnv / Gunter Narr Verlag, 536-544.
- Chernov, G. V. 1985: "Interpretation Research in the Soviet Union : Results and Prospects". In: Bühler, H. (ed.) *Translators and their Position in the Society*; Proceedings of the Xth World Congress of FIT, Vienna: Wilhelm Braunmüller.
- Delisle, J. 1984: *L'analyse du discours comme méthode de traduction*. Ottawa: Editions de l'Université d'Ottawa.
- Gerzymisch-Arbogast, H. 2000: "Text - bound interpretation, Zum Aufschlusswert der Text-dimension für die Dolmetschforschung". In P.A. Schmitt (ed.) (2000): *Paradigmenwechsel in der Translation*. Tübingen: Festschrift für Albrecht Neubert zum 70. Geburtstag, 101-119.
- Gile D. 1995: *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam/Philadelphia: J. Benjamins.

Gile D. 2005: "La recherche sur les processus traductionnels et la formation en interprétation de conférence". *Meta*, 50, 2, Montréal : Les Presses de l'Université de Montréal : 713-726.

Hatim, B. 2001: *Teaching and Researching Translation*. London: Longman.

Hatim, B.& Mason I. 1990: *Discourse and the Translator*. London/New York: Routledge.

Hatim, B.& Mason I. 1997: *The Translator as Communicator*. London/New York: Routledge.

In - Kyoung, A. 2005: "Pedagogical Considerations of Perspective Coherence Problems in Simultaneous Interpreting as a Result of Linguistic Structure, Illustrated by German-Korean Examples". *Meta*, 50, 2, Montréal : Les Presses de l'Université de Montréal : 696-711.

Kirchhoff, H.1976: "Simultaneous Interpreting: Interdependence of Variables in the Interpreting Process, Interpreting Models and Interpreting Strategies". In Pöchhacker, F. & Schlesinger, M. (eds.), *The Interpreting Studies Reader*, London/New York: Routledge, 111-119.

Kremer, B. 2005: "Réflexions d'un praticien sur une étape de la formation des interprètes de conférence : approche méthodologique et pédagogique". *Meta*, 50, 2, Montréal : Les Presses de l'Université de Montréal : 785-794.

Kusztor, M. 2000:"Darstellung von Kohärenz in Original und Verdolmetschung". In S. Kalina, S. Buhl & H. Gerzymisch-Arbogast (eds.), *Dolmetschen: Theorie - Praxis - Didaktik* - mit ausgewählten Beiträgen der Sarbrücker Symposien. Arbeitsberichte des Advanced Translation Research Center (ATRC) an der Universität des Saarlandes, St. Ingbert: Röhrig Universitätsverlag ,19-44.

Lederer, M. 1994: *La traduction aujourd'hui. Le modèle interprétatif*. Paris : Hachette.

Pöchhacker, F. 1993 : "From Knowledge to Text: Coherence in Simultaneous Interpreting Translation and Knowledge". In Y. Gambier & J. Tammola (eds.) *Translation and Knowledge*, SCOTT IV, Center for Translation and Interpreting: Univ. of Turku, 87-100.

Pöchhacker, F. 2005: "From Operation to Action: Process-Oriented in Interpreting Studies". *Meta*, 50, 2, Montréal : Les Presses de l'Université de Montréal : 682-695.

- Riccardi, A. 2005: "On the Evolution of Interpreting Strategies in Simultaneous Interpreting". *Meta*, 50, 2, Montréal : Les Presses de l'Université de Montréal : 753-767.
- Schleisinger, M. 1995: "Shifts in Cohesion in Simultaneous Interpreting", *The Translator* 1 (1), 193-219.
- Seleskovitch D. & Lederer, M. 1989: *Pédagogie raisonnée de l'interprétation*. Paris : Didier Erudition.
- Seleskovitch D.& Lederer, M. 1986: *Interpréter pour traduire*. Paris : Didier Erudition.
- Stenzl, C. 1989: "From Theory to Practice and from Practice to Theory". In Laura Gran & John Dodds (eds), *The Theoretical and Practical Aspects of Teaching Conference Interpretation*, Udine: Capanotto Edit. , 23-26.
- Taylor, C. 1989: "Textual Memory and the Teaching of Consecutive Interpretation". In Laura Gran & John Dodds (eds), *The Theoretical and Practical Aspects of Teaching Conference Interpretation*, Udine: Capanotto Edit, 177-184.
- Van Dam, Ine M. 1989: "Strategies of Simultaneous Interpretation", In Laura Gran & John Dodds (eds), *The Theoretical and Practical Aspects of Teaching Conference Interpretation*, Udine: Capanotto Edit, 167-176.
- Wadensjö, C. 1998: *Interpreting as Interaction*. London/New York: Longman.
- Wilss, W. 1982: *The Science of Translation, Problems and Methods*. Tübingen. Gunter Narr Verlag.
- Γεωργακοπούλου. Α. & Γούτσος, Δ. 1999: *Κείμενο και επικοινωνία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κεντρωτής, Γ. 1996: *Θεωρία και Πράξη της Μετάφρασης*. Αθήνα: Δίαυλος.
- Κουτσουλέλου.-Μίχου Σ. 1997: *Η γλώσσα της διαφήμισης*. Αθήνα: Gutenberg.
- Κωστοπούλου, Γ. 2006: «Η συνεκτικότητα στην προσέγγιση και την κατανόηση των κειμένων: εφαρμογή στη διδακτική της μετάφρασης». Ανακοίνωση υπό δημοσίευση στα *Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου* (περιοδικό META) με θέμα «La traductologie : une science cognitive», Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας, Κέρκυρα 7-8 Απριλίου 2006. (2007, *Meta*, 52, 1, mars 2007, p.p. 146-155)
- Κωστοπούλου, Γ., Σαριδάκης, Ι.Ε. 2003: «Κειμενογλωσσολογία και Μετάφραση: ο Παράγοντας της Προθετικότητας και η Συμβολή του στη Μεταφραστική Διαδικασία». *Πρακτικά του 6ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας*,

Ρέθυμνο, 18-21 Σεπτεμβρίου 2003. Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης, Εργαστήριο Γλωσσολογίας (e-book ISBN 9608826802, 10 σελ.)

Μπαμπινιώτης, Γ.1994: *Η γλώσσα ως αξία, Το παράδειγμα της Ελληνικής*. Αθήνα: Gutenberg,.

Μπατσαλιά, Φρ. & Σελλά-Μάζη Ε. 1997(2^η εκδ.): *Γλωσσολογική προσέγγιση στη θεωρία και τη διδακτική της Μετάφρασης*. Αθήνα: Ελλην.